

KUR'AN'DA FITRÎ YAPININ SINIRLARINI BELİRLEYEN İLKELER

Ahmet ÖZDEMİR*

Özet

Yaşadığımız çağda gelişen bilim ve teknoloji insanlara geçmişte olanla kıyaslanamayacak ölçüde fitrî yapı üzerinde tasarruf edebilme imkânı sunmaktadır. Bu gelişmeler fitrî yapı üzerindeki müdahalelerin meşruiyet sınırlarının çizilmesine yardım edecek temel ilkelerin tespit edilmesinin önemini göstermektedir. Naslarda fitrata müdahale konularında uyulması gereken ilke ve kurallar beyan edilmiştir. Çalışmada fitrî yapıya müdahale kapsamında çizilen sınırlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Yeryüzünü imar etmek insanoğlunun bir vazifesi olmakla birlikte, bu faaliyetlerinde fesat ve bozguna sebep olmamak, mevcut ekolojik dengeyi tahrip etmemek, yaratılıştan gelen farklılıkları tabii olarak görmek, üremeye ve neslin devamına zarar vermemek, zarurî ve ihtiyaca dayalı maslahatların yanında tahsinî maslahat taleplerini de meşru kabul etmek başlıca gözetilmesi gereken ilkelerdendir.

Anahtar Kelimeler: Fitrat- fikhî kaide-imar- maslahat- fesat

PRINCIPLES CONCERNING THE LIMITS OF THE NATURAL STRUCTURES IN THE QUR'AN

Abstract

The science and technology, developed in the present age, offer people to change nature as never before. These developments show the importance of defining basic principles to draw the boundaries of legitimacy of the interventions on the natural structure. The principles and rules that have to be respected in the intervention of the nature have been declared in the Islamic sources (stated by the Quran and the prophet-Nas). The study, attempts to determine the boundaries of intervention to the natural structure in different kinds of being. The main principles to be respected are not leading disorder and corruption, although development of the earth is a mission of the mankind; not harming existing ecological balance; seeing the differences of creation as natural; and accepting the demands of embellishment affairs legitimate just like the demands of obligatory and necessary affair.

Keywords: Nature, Islamic Law's rule, development, affair, disorder

---

* Yrd. Doç.Dr., Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,

Giriş

Fitrat kavramı, Kur'an-ı Kerim'de yaratılışı ifade etmek üzere kullanılan kavramlardandır. Kur'an-ı Kerim'de yaratmayı ifade eden halk, ca'l, neşet, bed', ber' gibi başka kavramlar da bulunmaktadır. Bu kavramların her birisi yaratılışı ifade etme bakımından ortak mana taşımakla birlikte aralarında yaratılışın farklı bir boyutunu tanımlaması bakımından farklılık bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de ismi fail, mastar ve fiil kalıbı olarak yirmi bir defa geçen¹ f-t-r kelimesine müfessirler "fitrat vermek, insanın varlık yapısı, yaratılış kanunu,² çatlayıp yarılmak,³ ortaya çıkmak, bir şeyi başlangıç safhasında yoktan yaratmak,⁴ uzunlamasına yarmak, örneksiz emsalsiz biçimde yaratmak, parçalara bölme ve bir araya getirme gibi işlemlerle yaratılma" anlamlarını vermişlerdir.⁵ Fitratı, saf ve berrak yaratılış, gerçek ve katıksız bir tabiat ve Yaratıcının mahlûkatta egemen kıldığı ilkeler olarak da tanımlamak mümkündür.⁶

Yüce Allah insanı fitrî bilgi ve değerlerle yaratmış ve ona doğruyu bulmasına yardımcı olan fitrî ahlak duygusunu vermiştir.⁷ Bu bağlamda fitrat, hak dini kabule uygun yaratılış olarak da tanımlanmıştır.⁸

Evrenin, yaratıldığı günden bugüne kadar durağan bir yapıda olmayıp kendi sistemi içinde sürekli bir değişim, dönüşüm ve yenilenme gerçekleştiği aşikârdır. Yaşanılan bu değişimler, tabii süreç içinde kaldığı sürece herhangi bir problem doğurmadan hayatın devamının sağlanması, dünyada düzen ve intizamın korunması mümkündür.

Yaratılmış varlıklar arasına, imtihan edilmek üzere akıl ve irade sahibi olan insanın dâhil olması dünyadaki birçok varlık üzerinde olumlu ve olumsuz etkilere sebep olmuştur. Aklını ve iradesini, yaratılış gayesi doğrultusunda kullanan insanlar hem kendileri, hem de çevreleri için faydalı ve ıslah edici olurken; nefsinin ve hevasını ilah edinen insanlar, başta

¹ Muhammed Fuad Abdalbâki, *el-Mu'cemü'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'an*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 1991, s.663-664.

² Rûm Suresi 30. Ayet: فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ خَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَائِمُ وَلَكِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

³ Meryem Suresi 90. Ayet: تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَّقَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًا

⁴ Enam Suresi 79. Ayet: إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ خَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

⁵ Bkz. Mustafa Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış*, Kuramer Yayınları, İstanbul 2015, s. 26-28; Mehmet Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'an-ı Kerim Sözlüğü*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 651-652.

⁶ Yaşar Nuri Öztürk, *Din ve Fitrat*, Yeni Boyut, İstanbul 1992, s. 45, 53.

⁷ Abdülvahid Hamid, *İslam Fitrî Yol* (trc. Murat Çiftkaya), Kitabevi Yayınları, İstanbul 1997.

⁸ Cırar Cihami, Semih Dügaym, *el-Meusuatü'l-câmia li-mustalahâti'l-fikri'l-Arabî ve'l-İslamî*, Mektebetu Lübnan, Beyrut 2006, s. 2057.

kendileri olmak üzere diğerk insanlar, hayvanlar, bitkiler ve tüm yeryüzü için zarar verici olabilmektedirler.

Günümüzde gelişen bilim ve teknoloji insanlara geçmişte olanla kıyaslanamayacak ölçüde fitrî yapı üzerinde tasarruf edebilme imkânı sunmaktadır. Tıp alanında; organ nakli, genetik yapıya müdahale, estetik ameliyatlara, tüp bebek uygulamaları, yapay organ çalışmaları, cinsiyet değiştirme, kalıcı doğum kontrol tedbirleri yapılmaktadır. Mühendislik alanında; kıtaları birbirinden ayıran kanallar, yükseklikte dağlarla yarışan binalar, tüneller, ormanlık ve tarım arazileri üzerinde yapılaşma, yapay adalara kurulan şehirler, su üzerine kurulan havalimanları ile yepyeni gelişmeler yaşanmaktadır.

Sanayileşmenin ve yapılaşmanın artması sebebiyle tarım arazilerin azalması, köyden şehre göçün devam etmesi sonucu köy nüfusunda azalma, kapitalist dünya düzeninde rekabet için hızlı ve çok üretimin kaçınılmaz olması gibi etkenler sebebiyle ziraî ürünlerde verimi artırmak için yapılan çalışmalar günden güne artmaktadır. Tarım ve endüstri sahasında; mevsime uygun ürün anlayışının yerine seracılık, ziraî aşılama faaliyetleri, normalden üç-dört kat daha hızlı yetiştirilip gıda olarak satışa sunulan ürünler, genetiğı ile oynanmış gıdalar hayatın bir parçası olarak karşımızda durmaktadır. Esasında verimli ürün elde etme tarih boyunca insanlığın hedefi olmuş ve bu amaca yönelik çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Ancak günümüzde gelişen bilim ve teknoloji kullanılarak daha önce hayal bile edilemeyen uygulamalar sıradan hale gelmiş, tüketilen ürünlerin insan sağlığı üzerindeki etkileri tartışılmaya başlanmıştır.

Burada örnek olarak zikredilenlerin yanında ilerleyen zaman diliminde yaratılış şekli üzerinde değişiklik içeren yeni uygulamaların ortaya çıkacağını öngörmek mümkündür. Bütün bu gelişmeler fitrî yapı üzerindeki müdahalelerin meşruiyet sınırlarının çizilmesine yardım edecek temel ilkelerin tespit edilmesinin önemini göstermektedir. Bu sayede meşru olan ile olmayanların ayrılması sağlanarak Allah'ın muradına uygun bir hayat sürmek isteyenlere yol gösterici olmak mümkün olabilecektir.

İnsana yeryüzündeki nimetlerden istifade etme bakımından geniş salâhiyetler verilmiştir. Ancak fitrat üzerinde izin verilen hatta teşvik edilen değişiklikler yapma yetkisinin yanında aşılması gereken sınırlar da bulunmaktadır. Bu konuda naslarda yer alan ölçülerin ve ilkelerin ortaya konulup hareket serbestliğı olan alan ile aşılması gereken çerçevenin çizilmesi fıkıh ilminin görev ve sorumluluğı kapsamındadır.

1. Fitrî Yapıya Müdahalede Konusundaki Ayetlerin İşaret Ettiği İlkeler

Kur'an-ı Kerim hayatın her alanında Müslümanlara rehber olduğu gibi fitrata müdahale konularında da uyulması gereken ilke ve kuralları beyan etmiştir. Çalışmanın bu bölümünde ayetlerde yer alan bilgilerden hareketle, insan, hayvan, bitki, tabiat, evren gibi farklı varlık türlerinde fitrî yapıya müdahale kapsamında çizilen sınırları ve verilen izinleri gösteren ilkeler tespit edilmeye çalışılmıştır.

1. “Yeryüzünde Fesat Çıkarmak Yasaktır.”

Fesat kavramı, bir şeyin mutedil ve düzgün halinin bozulmasını ifade etmektedir. Salah kelimesinin zıt anlamıdır.⁹ İslam dininin temel hedeflerinden birisi de toplumları ıslah edip varsa fesat ve bozgunculuklara son vermektir. Pek çok ayet yeryüzünde fesat çıkarmayı yasaklamaktadır:

“... وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا...” “İslah edilmesinden sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın...” A'râf, 7/56.

“... وَلَا تَعْتَدُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ...” “...yeryüzünde fesatçılar olarak karışıklık çıkarmayın.” A'râf, 7/74.

Ayette geçen “fesat” kavramı şirk, Allah'a isyan,¹⁰ küfür, günah işlemek, suyu ziyan etmek, meyveli ağacı kesmek, kan dökmek,¹¹ gibi kavramlarla tefsir edilmesinin yanında öldürme ve yaralama ile cana verilen zararlar; gasp, hırsızlık, hile gibi yollarla mala verilen zararlar; küfür ve bidat ile dine verilen zararlar; gayri meşru cinsel birliktelikler ile nesle verilen zararlar, sarhoşluk veren içkilerle akla verilen zararlar olarak da anlaşılmıştır.¹² Fesat kavramının manasına dair verilen bu bilgileri fesat çeşitleri olarak kabul edip fert ve toplum hayatı için bozulma, yıkım, düzensizlik getiren, sosyal düzeni ifsat eden her türlü eylemin yasak kapsamına girdiğini kabul etmek isabetli olacaktır.

Allah Teâlâ yeryüzünü son derece hassas bir düzen ve ahenk içinde yaratmış, her şeyi bir ölçü ile takdir etmiştir. Her varlığın kâinatın düzen

⁹ Râgıb el-İsfehânî, *Müfredât*, I, 379.

¹⁰ Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmiu'l-beyan fi tefsiri'l-Kur'ân*, Müessesetür'-Risâle, Beyrut 2000, XII, 487.

¹¹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'an*, Riyad 2003, VII, 227.

¹² Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, Beyrut 2000, VII, 146.

içinde hareket etmesini sağlamaya yönelik bir görevi ve işlevi bulunmaktadır.

“...وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ.” “...Onun katında her şey ölçü ile dir.” Ra'd 13/8.

“إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ.” “Biz, her şeyi bir ölçüye göre yarattık.” Kamer 54/49.

“وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ.” “Sizi sarsmaması için yeryüzünde sağlam dağları, yolunuzu bulmanız için de ırmakları ve yolları yarattı.” Nahl, 16/15.

Yeryüzünün tarihi dinamik bir süreçtir. Bu süreç içinde insanoğlunun imar ve ıslahtan daha çok tahribat yaptığı kabul edilen bir durumdur. Ekosistemlerin işleyişine herhangi bir yönden zarar vermeyi de yeryüzünde bozgunculuk yapmak olarak değerlendirmek gerekir.¹³ Dünya nimetleri insanların istifadesine sunulmakla birlikte bu konudaki en önemli sınır; muhteşem bir düzen ve ahenk içinde yaratılan evrendeki düzene zarar verilmemesidir. Muhteşem bir düzen içinde yaratılan dünyada fesat ve bozulma görülüyorsa bunun başlıca sebebi insandır.

Ayette “ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ...” “İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde fesat ortaya çıktı...” Rûm, 30/41 buyrularda dünyada ortaya çıkan fesat ve bozukluklarda insanın etkin bir rolünün olduğuna işaret edilmiştir. Ayet-i kerimede geçen fesat kavramı müfessirler tarafından kuraklık, bitkilerin azalması, günahların işlenmesi ve kelimenin kapsamına girebilecek her türlü bozulma¹⁴ şeklinde açıklanmıştır. Bu durumda ayette geçen fesat kavramı hem sosyal hem de ekolojik yapıdaki bozulmaları kapsamaktadır.

Toplumda fesat çıkarıcılar yönetici, lider, söz sahibi konumunda bulunabilirler. Mü'minlere düşen görev fitne-fesat çıkarıcılardan uzak durmak onların peşinden gitmemektir.

“وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ” “Yeryüzünde bozgunculuk yapıp dirlik düzenlik vermeyen aşırı gidenlerin emrine uymayın.” Şuarâ, 26/151-152.

¹³ Hüseyin Aydın, *Ekolojik Sorunlara Teolojik Yaklaşımlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2008, s. 31, 74.

¹⁴ Bkz. Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed Mâverîdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, t.y, III, 323; Ebû Muhammed Hüseyin Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, Riyad 1997, VI, 274; Hayreddin Karaman vdğr, *Kur'an Yolu*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008, IV, 323.

Günümüzde tıp, mühendislik, ziraat alanları başta olmak üzere pek çok ilim dalında varlıkların yapısı üzerinde değişikliklere yol açan çalışmalar yapılmaktadır. Kur'an'ın bu çalışmalara çizdiği sınırlardan birisi de ortaya çıkan ürünün fert ve toplum hayatı ile genel ölçekte de dünya düzeni için fesat ve bozgunculuk içeren sonuçlar doğurmamasıdır.

Hızlı ve çok üretim sağlamak amacıyla atılan bir adımın insan ve tabii çevre için yıkıcı zararları var ise, kullanılan mühendislik teknolojisi faydasının yanında çevreye tamiri imkânsız zararlar veriyor ise, tüketilen kozmetik ürünlerinin kesin bir zararının olduğu ispatlanması durumunda ayetlerdeki “fesat çıkarmamak” ilkesi gereği meşruiyet zeminini kaybedecektir.

Hemen hemen her faydalı işin az ya da çok zarar verme ihtimalinin bulunduğunu dikkate alarak “Yeryüzünde fesat çıkarmamak” ilkesinin uygulanmasında fıkıh usulünde maslahat kavramına dâhil olan fayda-zarar dengesinin gözetilmesi, zararın önlenmesine öncelik verilmesi, iki fesat teâruz edince daha az fesat olanın tercih edilmesi¹⁵ kaidelerinin göz önünde tutulması zorunludur.

2. “Dünya İnsanların İstifadesine Sunulmuş Olup Yeryüzünü İmar ve İslah Etmek İnsanoğlunun Görevlerindedir.”

Kur'an'da insanların istifadesine sunulmuş olan birçok varlık ve imkân zikredilmektedir. Hayvanlar, bitkiler, dağlar, barınma yerleri, yollar, rüzgârlar... dünya hayatında yararlanması için sunulan nimetlerdendir.

Hakkında haram kılınma hükmü bulunanlar hariç olmak üzere insanların hayvanlardan beslenme, gücünden yararlanma ve yük taşıma gibi amaçlarla yararlanmaları helal kılınmıştır.

“...أُجِلَّتْ لَكُمْ بِهِمُةُ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُبَلَىٰ عَلَيْكُمْ...”...size bildirilecek olanlar dışında, hayvanlar helal kılındı...” Mâide, 5/1.

“...وَمِنَ الْأَنْعَامِ حَمُولَةٌ وَفَرَشَاتٌ كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ...” Hayvanlardan yük taşıyanı ve tüyünden döşek yapılanları yaratan O'dur. Allah'ın size verdiği rızıktan yiyin...” Enâm, 6/142.

“...وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ.” Hayvanları da yarattı. Onlarda sizin için bir ısınma ve birçok faydalar vardır. Hem de onlardan yersiniz.” Nahl, 16/5.

¹⁵Zeynüddin Zeyn b. İbrahim İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, Daru'l-Fikr, Dımaşk 1986, s. 98.

Yeryüzü, Allah'ın bir ihsanı olarak çeşitli geçimliklerin ve çeşit çeşit ürünlerin yaratıldığı bir yerdir. Tabiat insanın yaşamasına uygun imkânlarla donatılmıştır. Ayetlerde bu nimetlerden bahsedilmesi dünya hayatındaki güzelliklerden istifade etmenin meşruluğunu göstermektedir.

“وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ” Doğrusu biz sizi yeryüzüne yerleştirdik ve orada size geçim vasıtaları verdik....” A'râf, 7/10.

“وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا مِنْهُ خُضِرًا مِنْهُ حَبًّا مَاتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنَ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ

“O, gökten su indirendir. İşte biz her çeşit bitkiyi onunla bitirdik. O bitkiden de kendisinde üst üste binmiş taneler bitireceğimiz bir yeşillik; hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar; üzüm bağları; bir kısmı birbirine benzeyen, bir kısmı da benzemeyen zeytin ve nar bahçeleri meydana getirdik...” Enâm, 6/99.

“وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ.” Yeryüzünde rengârenk şeyleri de sizin için yaratmıştır...” Nahl, 16/13.

“وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلَالًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ أَكْنَانًا وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيلَ تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيلَ تَقِيكُمُ الْبَأْسَ”

“Allah, yarattıklarından sizin için gölgeler yaptı. Dağlarda da sizin için barınaklar yarattı. Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve savaşta sizi koruyacak zırhlar yarattı...” Nahl, 16/81.

“O, yeri size beşik yapan ve onda size yollar açandır...” Tâhâ, 20/53.

“İçinden taze et (balık) yemeniz ve takacağınız bir süs (eşyası) çıkarmanız için denizi emrinize veren O'dur.” Nahl, 16/14.

“هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ ذُلُولًا...” Mülk, 67/15.

“O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini, kendi katından (bir lütfu olmak üzere) size boyun eğdirmiştir...” Câsiye, 45/13.

“وَأَرْسَلْنَا الرِّيَّاحَ لَوَاقِحَ...” Biz, rüzgârları aşılıyıcı olarak gönderdik...” Hicr, 15/22.

Ahret hayatının önemini hatırlatan ayetlerin yanında dünyadan da nasibin unutulmamasını beyan eden ayet bu dünya için de çaba ve çalışma yapmanın meşruiyetini göstermektedir.

“...وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا...” Allah’ın sana verdiği şeylerde ahret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma....” Kasas, 28/77.

Yaratılıp dünyaya gönderilen insanoğlundan beklenen davranış yaşadığı bölgenin imar ve ıslahı için çalışmalar yapmasıdır.

“...هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا...” “...sizi yeryüzünde yaratıp orayı imar etmenizi dileyen O’dur...” Hûd, 11/61.

Ayette geçen “imar etme” kavramının içine insanların ihtiyaç duydukları ağaçları dikme, meskenler inşa etme, kuyular açma gibi imar ve inşa faaliyetleri girmektedir.¹⁶ Kelimenin Arapçada talep/istek bildiren bir yapıda kullanılmış olması sebebiyle imar faaliyetlerinin kullardan talep edildiği şeklinde anlamak mümkündür. Talep ifadesini, hem teşvik ve iyiye yönlendirme; hem de bahse konu olan işi kesin olarak yapma olarak yorumlamak imkân dâhilindedir. Bu sebeple ayet, yeryüzünün imar edilmesi insanlara emredilmiştir şeklinde de tefsir edilmiştir.¹⁷

Bina ve yapı sektörünün temel kullanım maddesi olan demirin Kur’an’da işlevsel yönlerine dikkat çekilerek zikredilmesi tabiatta bulunan imkânlardan yararlanmanın önemini göstermektedir.

“...وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ...” “...Biz demiri de indirdik ki onda büyük bir kuvvet ve insanlar için faydalar vardır...” Hadid, 57/25.

Ye’cüc ve Me’cüc topluluğunun şerrinden insanları korumak üzere sed yapan Zülkarneyn’in bu faaliyetinde demir ve bakır madeni kullandığı bilgisinin verilmesi imar faaliyetlerinin meşruiyetini gösteren örneklerdendir.

“أَتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ حَتَّىٰ إِذَا سَاوَىٰ بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوا حَتَّىٰ إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ آتُونِي أُفْرِغَ عَلَيْهِ قِطْرًا.” “(Zülkarneyn) Bana, demir kütleleri getirin.» Nihayet dağın iki yanı arasını aynı seviyeye getirince (vadiyi doldurunca): «Üfleyin (körükleysin)!» dedi. Artık onu kor haline sokunca: «Getirin bana, üzerine bir miktar erimiş bakır dökeyim» dedi.” Kehf, 18/96.

¹⁶ Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur’an*, IX, 56.

¹⁷ Bkz. Ebu’l-Kâsım Muhammed b. Amr ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Dâru’l-Kitabi’l-Arabî, Beyrut 1407, III, 101; Mâverdî, *en-Nüket ve’l-Uyûn*, II, 207.

İlgili ayetler incelendiğinde hem “yeryüzü size musahhar kılındı” şeklinde mutlak bir ifade ile; hem de bir çok canlı cansız varlık isim isim sayılarak insanların hizmetine sunulduğu beyan edilmektedir. Bu durum - istishab deliline dayalı olarak- aksine bir delil olmadığı sürece dünya nimetlerinden yararlanmanın mubah olduğunu gösterir. Dolayısıyla hakkında hüküm bulunmayan bir ürünün helal olmasını asıl kabul edip haramlığını ispatlayan bir delil olmadığı sürece helal hükmünün devam edeceğinin kabul edilmesi isabetli olacaktır. Bu durum fikhî kâide olarak “Eşyada asl olan ibahadır.” şeklinde tespit edilmiştir.¹⁸

3. “Allah’ın Yarattığını Değiştirmeye Kalkışmak Bozgun ve Fesat Doğurur.”

Allah’ın lanetine uğrayan şeytanın, insanları sırat-ı müstakimden saptırma yollarından birisi de batıl inançlara yönlendirip insanlara Allah’ın yarattığını değiştirmeyi ve bozmayı telkin etmesidir. Allah’ın emrini bırakıp şeytanın isteği doğrultusunda hareket edenler apaçık bir hüsrana uğrayacaklardır.

وَأَضَلَّنَهُمْ وَأَمَنَّا لَهُمْ وَأَمَرْنَاهُمْ فَلْيَبْتَئِكُنَّ آذَانَ الْأَنْعَامِ وَأَلْمَرْنَاهُمْ فَلْيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللَّهِ ...

“(Şeytan) onları mutlaka saptıracağım, muhakkak onları boş kuruntulara boğacağım, kesinlikle onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar, şüphesiz onlara emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler» (dedi).” Nisâ 4/119.

Canlılar üzerinde zaruret ilkesine dayalı olarak normal şekilden farklı olanı benzerleri ile aynı hale getirme amacıyla yapılan ve tedavi kapsamına giren müdahaleler meşru olmakla birlikte, yaratıcı tarafından belirlenen özelliklerinde keyfî bir değiştirmeye kalkışmak caiz değildir.¹⁹ Bu yasak kapsamına sadece insan bedeninde yapılan değiştirmeler değil dünyada doğal dengeyi bozan her türlü faaliyetler de girmektedir. Çevreye bilinçsizce verilen zararlar, daha fazla gelir kazanma hırsıyla var olan doğal yapıyı bozma faaliyetleri tüm canlılar için ciddi tehlikelerin doğmasına zemin hazırlamaktadır. Bu sebeple bu tür uygulamaları meşru olarak görmek mümkün değildir.

Allah’ın yarattığını değiştirmemek demek dünya ve içindekileri olduğu gibi hiçbir müdahale yapmaksızın bırakmak anlamına

¹⁸ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslamiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul t.y., I, 298.

¹⁹ Bkz. Ali Bardakoğlu, “Süslenme”, *İslam’da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İfav Yayınları, İstanbul 1997, IV, 174.

gelmeyecektir. Canlılar üzerinde yasaklanmış olan tağyir ve değişim; israf, kuruntu, kibir, zulüm gibi olumsuz niyetlere dayalı olarak yapılan ve meşru herhangi bir gerekçesi olmayan tasarruf ve uygulamalardır.

4. “Canlıların Temel Maddesi Olan Su Korunmalıdır.”

Kur’an’da su hakkında temelde iki bilgi verilmektedir. Birincisi suyun canlıların yapısının temel taşı oluşturması ve can sahibi her şeyin sudan yaratılmış olmasıdır.

“...Her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı?” Enbiyâ 21/30.

“...Allah, bütün canlıları sudan yarattı...” Nûr 24/45.

Bu ayetlerde geçen الماء ifadesi tefsirlerde meni anlamında anlaşılmasının yanında hakikî manasıyla su olarak da anlaşılmıştır.²⁰

Ayetlerde ikinci olarak dikkat çekilen husus ise; suyun, tarım ürünlerinin yetişip büyümesinde, canlıların hayatının devamının sağlanmasında ana etken olmasıdır.

“...Orada suyu indirir ve onunla türlü türlü meyveler çıkarır...” A’râf 7/57.

“Görmedin mi, Allah, gökten yağmur indirdi de bu sayede yeryüzü yeşeriyor. Gerçekten Allah çok lütüfkârdır, (her şeyden) haberdardır.” Hac 22/63.

“Gökten uygun bir ölçüde yağmur indirip onu arzda durdurduk...” Mü’minûn, 23/18.

Dünyanın yapısı ve insanın anatomisi açısından suyun büyük önemi vardır. Sahip olduğu tüm özellikler ile suyun özel olarak tasarlanıp yaratıldığı çok açıktır.²¹ Su, hem canlı organizmaların temel yapı taşı olması, hem de hayatın devamının sağlanmasında ana unsur olması sebebiyle korunması ve ihtiyaç durumlarında temin edilmesini sağlamak

²⁰ Bkz. Ebu’l-Hasen Ali b. Muhammed Hâzin, *Lübâbu’t-Te’vîl fi Meâni’t-Tenzil*, y.y., IV, 395; Mâverdi, *en-Nüket ve’l-uyûn*, III, 180.

²¹ Suyun ekolojik yapı içindeki önemi ve katkısı için bkz. Aydın, *Ekolojik Sorunlara Teolojik Yaklaşımlar*, s. 18-21.

gerekmektedir. İmar ve iskân politikalarında su kaynaklarının korunması öncelikli hedef olarak belirlenmelidir.

Yeraltı sularını kirlettiği tespit edilen kullanılmış yağ gibi zararlı atıkların²² belirli bir düzen içinde toplanıp tabiata zarar vermeden arıtma ve dönüştürme işleminin yapılması da suyun korunması ilkesi ile doğrudan irtibatlıdır. İlgili yönetmelikteki²³ atık yağların zararlarının önlenmesi amacıyla belirlenen kurallara uygun davranmak hukukî zorunluluk taşıması yanında dinî ve vicdanî bakımdan da önem taşımaktadır. Bu konudaki en büyük eksiklik yeterli bilinçlendirme yapılmaması ve yerel yönetimlerin çoğunlukla atık yağ toplama organizasyonunun bulunmamasıdır.

5. “İnsanların Birbirlerinden Farklı Konum ve Statüde Olmaları Tabîî ve Gereklidir.”

Tarih boyunca, birbirinden farklı inanç, felsefe ve siyasî anlayışa dayalı toplumlar oluşturulmuştur. Herkesin eşit statüde olmasına dayalı bir toplum düzeninin kurulup devamının sağlanması fitrata aykırılık taşıdığı için mümkün olmayacaktır. Çünkü Allah, dünyada rızık ve imkân bakımından insanların bir kısmını diğerlerinden üstün kılmıştır.

“... وَاللَّهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ...” Nahl 16/71.

Toplumda kendilerine zenginlik verilip rızık genişletilenlerin sahip olduklarına düşmanca davranmak ve herkesin aynı konumda olduğu bir toplum oluşturmaya çalışmak fitrî değildir.

“... وَلَا تَمَنَّؤْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا لِلنِّسَاءِ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا...”
“Allah'ın sizi, birbirinizden üstün kıldığı şeyleri (başkasında olup da sizde olmayanı) hasretle arzu etmeyin. Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri vardır, kadınların da kazandıklarından nasipleri vardır...” Nisâ 4/32.

İnsanların dünyevî nimetler konusunda birbirlerinden derece derece farklı kılınmaları imtihan içinde olmanın bir sonucudur. Herkes bulunduğu seviye ve elde ettiği imkânlar ölçüsünde denenecektir.

²² 1 litre kullanılmış yağ 1 milyon litre yeraltı içme suyunu kirletebilmektedir. Bkz. <http://t24.com.tr/haber> (Erişim: 08.12.2017).

²³ Resmi Gazete, “Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği”, Tarih: 30.07.2008, Sayı: 26952.

“وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيُبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ...” “Sizi yeryüzünün halifeleri kılan, verdiği (nimetler) hususunda sizi denemek için kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur...” En'âm 6/165.

Dünya hayatının geçimliklerinde insanların farklı seviyelerde olmasının bir başka sebebi de toplumda iş bölümünün yapılabilmesini ve her alanda istihdam edilebilecek insanların bulunabilmesini temin etmektedir.

“...وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا...” “...Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini ötekine derecelerle üstün kıldık...” Zuhruf 43/32.

İnsanın yaratılış bakımından sahip olduğu özelliklerini, yeterliliklerini ve yetersizliklerini, güçlü ve zayıf yanlarını hesaba katmadan oluşturulacak tüm toplum yapısı teorileri akamete uğrayacaktır. Sağlıklı sosyal gruplara sahip olabilmek için o grubu oluşturan fertlerin birbirinden farklı olan fitrî yapılarına dikkat etmek gereklidir.

Toplumun fertlerinin yapboz (puzzle) parçalarında olduğu gibi her biri farklı şekilde olmakla birlikte uygun ve yerinde bir organizasyon ile büyük ve intizamlı bir resim oluşturan şahsiyetler olarak görülmesi ve yönetim sisteminin buna göre inşa edilmesi en isabetli yol olacaktır.

6. “İnsanlar Arasındaki İrk, Dil ve Renk Farklılığı Allah'ın Ayetlerindedir.”

İnsanlar birbirlerinden farklı ırk, kabile, soy bağı, renk ve dilde yaratılmışlardır. Bu farklılıklar Kur'an'ın beyanıyla Allah Teâlâ'nın yüce varlığının, birliğinin ve kudretinin delillerindedir.

“وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ.” “Göklerin ve yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindedir. Şüphesiz bunda bilenler için elbette ibretler vardır.” Rûm 30/22.

İnsanoğlunun farklı millet, kabile ve soy bağı ile yaratılmış olmasının hikmeti, karşılıklı tanışma ve bilinmenin sağlanmasıdır. Bu farklılıklar tek başına bir üstünlük sebebi değildir. Üstün olmanın ölçütü, şu veya bu kabileye mensup olmak değil Allah'ın emrine bağlılık göstermektir.

“يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ” “Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en

değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınmanızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır." Hucurât 49/13.

Bu ayetlerden ulaşılan fikhî sonuca göre; ırk, renk ve dil farklılıkları Allah'ın birer ayeti olduğuna göre herhangi bir sebeple bu farklılıkları yok etmeye çalışmak, asimile politikaları uygulamak ve toplumun hâkim ırk ve renginden olmayanları sırf bu vasıfları sebebiyle aşağılamak meşru değildir. Bu tür uygulamalar ceza hukuku bakımından suçtur. İdeal bir toplum düzeni, vatandaşların doğuştan getirdikleri soy, ırk, renk gibi özelliklerini tabîî bir durum olarak görüp herkese esas haklarının verilmesi ve fırsat eşitliğinin sunulması yoluyla gerçekleştirilebilecektir.²⁴

Devlet, anayasa ve idare hukuku çerçevesinde gerekli kuralları belirleyerek insanların dil, ırk vb. farklılıklarını koruyacak tedbir alır ve bir ırkın diğerlerine baskı yapmaması için yasal düzenlemeler yapar. Buna ilave olarak dil ve ırk farklılığının korunmasına yönelik kurum ve kuruluşlar oluşturup onları desteklemek de devletlerin sorumluluklarındandır.

7. "Canlılarda Soyun Üretkenliği ve Neslin Devamı Sağlanmalıdır."

Ayetlerde, canlılar için üreme ve soyun devamının bir ilke olarak belirlenmesini mümkün kılan bilgiler bulunmaktadır. Bunlar; insan ve hayvanların eşler olarak, bitkilerin de çift çift yaratılması, eşler arasına sevgi ile ülfet duygusunun verilmesi, cinsî münasebetin meşruiyet sınırları bakımından kayıtlar konulması ve ebter (soyu kesik) kavramının olumsuz bir kavram olarak kullanılmasıdır.

Kur'an'da mahlûkatın eşler olarak yaratıldığını ifade eden birçok ayet-i kerime bulunmaktadır. İnsanlar ve hayvanlar eşli olarak yaratılmıştır ki bu suretle üreme ve çoğalma sağlanmıştır.

"...جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا..." "...Size kendinizden eşler, hayvanlardan da (kendilerine) eşler yaratmıştır..." Şûrâ 42/11.

"وَأَنَّهُ خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى." "Şüphesiz O, iki eşi, erkeği ve dişiye yaratmıştır." Necm 53/45.

"...وَمِنْ كُلِّ النَّمْرَاتِ جَعَلَ فِيهَا رَوْحَيْنِ اثْنَيْنِ..." "...orada her türlü meyveden (erkekli-dişili) iki eş yaratandır..." Ra'd 13/3.

²⁴Ahmet Özdemir, *Kur'an'da Yeralan Fikhî İlke ve Konular*, Murat Kitabevi, Ankara 2014, s. 92.

“...Onunla biz çeşitli bitkilerden çiftler çıkardık.” Tâhâ 20/53.

Bu ayetlerin yanında Yasin suresinde çift olarak yaratılma keyfiyeti insanların bilgi sahibi olmadıkları varlıkları da kapsayıcı bir ifade ile beyan buyrulması, birçok varlığın yaratılış şeklinin çiftler olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

“سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُثْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ.” “Yerin bitirdiklerinden, insanların kendilerinden ve henüz mahiyetini bilmedikleri şeylerden bütün çiftleri yaratan Allah'ı tesbih ve takdis ederim.” Yâsin 36/36.

Canlıların yaratılışta eşler olarak yaratılmasının yanında birbirlerine karşı sevgi, istek, ilgi, cazibe duyguları ile yaratılmaları beraber olmaya, hayatı bir arada yaşamaya yönelten temel bir etken olmaktadır.

“وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً...” “Kaynaşmanız için size kendi (cinsi)nizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peydâ etmesi de O'nun (varlığının) delillerindendir...” Rûm 30/21.

“رُزِقَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ...” “Kadınlar, oğullar... insana süslü gösterildi...” Âl-i İmrân 3/14.

Konu ile ilgili naslara bakıldığında insan neslinin devamını sağlayan cinsel birlikteliğin meşru olması için belirli kurallar konulduğu görülmektedir. Buna göre, cinsel birliktelikte ters ilişki, aynı türden olanların birbirleriyle birlikteliği, âdet döneminde cinsel birliktelik, zina ve hayvanlara cinsel saldırı bu konudaki temel yasaklardır. Bu yasakların her birisinin ayrı sebep ve hikmeti olmakla birlikte cinsel ilişkinin, üreme fonksiyonu mümkün olan duruma yönlendirildiğinden hareketle soyun üremesine önem verildiğini söylemek mümkündür.

Canlılarda üremenin ilke olarak belirlenmesini bir diğer delili ebter (soyu kesik olmak) kavramının Kur'an'da zem ifadesi olarak kullanılmasıdır. Ebter kavramı Kevser suresinde şu şekilde geçmektedir.

“إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ.” “Doğrusu sana buğzeden, soyu kesik olanın ta kendisidir.” Kevser 108/3.

Bu ayette Resulullah'a buğz eden, düşmanlık, kin ve husumet besleyenler, kuyruğu kesik, güdük, sonu kesik, hayırsız, devamı yok anlamına gelen ebter kelimesi ile tanımlanmaktadır. Ayette kelimenin muhatapları her ne kadar insanlar olsa da, diğer canlılar için de bunu teşmil

etmek mümkündür. Ebter bitki tohumlarının yaygınlaştığı günümüzde, fitrî yapıya müdahale kapsamında bu konu ayrı bir önem kazanmıştır

8. *“Süslenme İsteği ve Tahsinî Maslahatları Temin Etmek Fıtrata Aykırı Değildir.”*

İnsan tabiatı sadece zorunlu ve ihtiyaç olan maslahatlar ile yetinmemekte bunlara ilave olarak estetik, zarafet, uyum, süslenme gibi fıkıh usulünde tahsinî maslahat olarak tanımlanan maslahatları da elde etmek istemektedir. Kur'an ayetlerine baktığımızda her şeyin güzel yaratıldığı, elbisenin süs olması, süs eşyasına sahip olma bilgilerinin mevcut olduğu görülmektedir.

Elbiselerin fonksiyonlarından bahseden ayette elbisenin bir süs olma özelliği taşıdığı da belirtilmektedir.

“يا بني آدمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوَاتِكُمْ وَرِيثًا...” “Ey Âdem oğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süsleneyecek elbise yarattık...” A'râf 7/26.

Bazı ayetlerde hayatın tabii akışı içinde süs edinme alışkanlıklarına olumsuz bir nitelendirme yapmaksızın atıfta bulunulması süslenmenin tabii bir ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

“...وَتَسْتَخْرِجُونَ حُلِيَّةً تَلْبَسُونَهَا...” “...giyeceğiniz süs eşyası çıkarırsınız...” Fâtır 35/12.

“يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ.” “O denizlerin her ikisinden de inci ve mercan çıkar.” Rahman 55/22.

Allah herşeyin yaratılışını güzel yapandır. Yaratılıştaki güzellik günele temayülü de getirecektir.

“الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ...” “O (Allah) ki, yarattığı her şeyi güzel yapmış...” Secde 32/7.

“...وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ...” “...size şekil verip de şekillerinizi güzel kılandı...” Gâfir 40/64.

Süslenme arzusunu fitrî yapıya uyumlu kabul etmek, güzelliği ve estetik zarafeti elde etme amacıyla çeşitli işlemlerin yapılabileceği sonucuna götürecektir. Ancak bu ilkenin uygulama aşamasında, tahsiniyyatın

zarûriyyat ve hâciyyattan²⁵ sonra üçüncü sırada geldiği, korunması mutlaka gereken zorunlu maslahatlara aykırı olmaması gerektiği mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

9. “Temiz Olanlar Helâl Kılınmıştır.”

Kur’an’da birçok ayette helal kavramı ile temizlik kavramının bir arada kullanıldığı görülmektedir.

“...بَسَّالُونَكَ مَاذَا أَجَلٌ لَهُمْ قُلْ أَجَلٌ لَكُمْ الطَّيِّبَاتِ...” “Kendileri için nelerin helâl kılındığını sana soruyorlar; de ki: Bütün iyi ve temiz şeyler size helâl kılınmıştır...” Mâide, 5/4.

“...فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا...” “Artık, Allah’ın size verdiği rızıktan helâl ve temiz olarak yiyin...” Nahl, 16/114.

Bu durum helal olan nesnelerin temiz oldukları, temiz olanların da helal olduğunu göstermektedir. Her işini hikmetle yapan Allah Teâlâ’nın helal kılıp insanoğlunun kullanımına verdiği her şey temiz-tayyib vasfına sahiptir. Haram kılınanlar da habistir, necistir.

“...وَيُجِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ...” “...Onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar...” A’râf, 7/157.

“...قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ...” “De ki: Pis ve kötü ile temiz ve iyi bir değildir...” Mâide, 5/100.

Naslarda kesin olarak helal olduğu bildirilen bir ürünün tecrübe, deney, gözlem ve incelemeye dayalı olarak necis ve pis olduğu iddia edilerek haram kılınması mümkün değildir. Haram olduğu sabit olan bir nesnenin de temiz olduğu iddia edilerek haramlık vasfı kaldırılamaz.

Yetiştirilen ürünler hakkında temiz olan olmayan ayırımı yapılması sadece temiz olanların helal kılındığını göstermektedir.

“...وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ...” “...Size temizinden rızıklar verdi ki şükredesiniz.” Enfâl, 8/26.

“...كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ...” “Size rızık olarak verdiklerimizin temiz olanlarından yiyin, bu konuda taşkınlık etmeyin...” Tâhâ 20/81.

²⁵ Zarûriyyât, hâciyat ve tahsîniyyât kavramlarının tanımı ve aralarındaki irtibat için bkz. İbrahim Kâfi Dönmez, “Maslahat”, *DİA*, Ankara 2003, XXVIII, 79-94.

“يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ...” “Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden infak edin...” Bakara, 2/267.

Burada cevaplandırılması gereken birkaç soru bulunmaktadır. Bir ürün temizlik vasfını nasıl kazanacaktır? Aklın buradaki rolü nedir? Mutlak olarak ifade edilen “temiz olma” kavramının sınırları nelerdir? Kelam ve fıkıh usulü ilminde uzun tartışmalara ve görüş ayrılıklarına sebep olan hüsün-kubuh meselesi bu sorunun cevaplandırılmasında ana eksenini oluşturmaktadır. Bu konu hakkında tarihî süreçte ortaya konan görüşleri ilgili kaynaklara bırakarak özetle şu tahlilleri yapmak mümkündür. Bir ürünün temiz olup olmadığı kararını vermek sadece insan aklına bırakıldığı zaman, herkesin ma’kul görüp kabul edeceği bir sonuca ulaşmak mümkün olmayacaktır. İnsanlar akıllarını; duyguları, ön kabulleri, korkuları, zaafı, alışkanlıkları, çevreleri ve kültürleri gibi pek çok değişkenin etkisi altında kullanılmaktadırlar. Bu durum tabii olarak insandan insana, toplumdaki topluma değişen temizlik anlayışlarını doğurmaktadır. Bu sebeple Kur’an’da geçen “Tayyibât” lafzının anlaşılmasında sınırları çizilmemiş bir akıl yürütme faaliyeti ile sonuç çıkarmak isabetli olmayacaktır. Yapılması gereken vahyin çizdiği sınırları gözetip, dinin ruh ve amacına uygun olarak aklın kullanılmasıdır.

Naslarda beyan edildiği için helal/temiz vasfı açık olan ürünler olduğu gibi geçmiş yüzyıllarda mevcut olduğu halde naslarda ismi geçmeyen ya da daha sonraki yüzyıllarda insanların yeni kullanmaya, tüketmeye başladığı ürünler de bulunmaktadır. Hakkında nas olmayan ürünlerin helal/temiz vasfına sahip olup/olmadığını tespit için başvurulabilecek yöntem ve ilkelerin tespit edilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu hususta başvurulacak ilk metod kıyas yöntemidir. Helal sınırı geniş bir alanı kapsamaktadır. Naslarda helal ürünün her birinin ismi sayılması beklenmemelidir. Ayette üzüm, zeytin, hurma, sebze,²⁶ meyve, kabuklu tane, güzel kokulu otlar,²⁷süt ve balın²⁸ helal kılındığından hareketle haram kılmayı gerektiren bir nitelik taşımadığı sürece benzer nitelikteki diğer ürünlerin de helal olduğu ortaya çıkacaktır.

İkinci olarak başvurulabilecek yöntem istishab delilidir. Eşyada aslolanın mubah olduğu²⁹ ilkesinden hareketle yeni üretilen bir ürüne aksine delil ortaya çıkıncaya kadar helal hükmünü vermek gerekecektir. Yeryüzünde rengârenk şeylerin insan için yaratıldığı³⁰ ve yerdekilerin

²⁶ Bkz. Abese, 80/27.

²⁷ Bkz. Rahman, 11-12.

²⁸ Bkz. Nahl, 16/66-68.

²⁹ Bilmen, *Hukukî İslamiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, I, 298.

³⁰ Bkz. Nahl, 16/13; Fâtır, 35/27-28.

insanlara musahhar kılındığı³¹ ayetleri hatırlandığında genel olan hükmün mubah olduğu ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle gelişen teknik ve tecrübî bilgi ile varlıkların yapılarında değişiklikler yapılarak yeni bir ürün ortaya konulduğunda, baştan haram hükmü vermek yerine haram olmasını gerektiren vasıfları tespit edilmediği sürece helal hükmünü vermek isabetli olacaktır.

Bir nesne ve ürün hakkında temiz/güzel/hoş kararının verilmesinde insanın çevre şartları, önceki alışkanlıkları, dünyaya bakışı kısaca sosyal ve psikolojik yapısı belirleyici olduğundan dinin sınırları aşmayacak ölçüde bu konudaki farklı değerlendirmeleri tabii karşılamak gerekecektir. Aynı ürün hakkında bir fakihin “Bu temiz değildir.”, diğer fakihin “Bu temizdir.” görüşünde olduğunu varsaydığımızda birinci fakihin sözünü kendi icthad sınırlarını çizen görüş olarak, ikinci fakihin görüşünü ise bu konuda izin verilen geniş alanı belirleyen görüş olarak kabul etmek isabetli olacaktır. Bu sebeple fikhî bilgiye ulaşmada ehliyetli ve liyakatli kişi ya da kurumların bir ürün hakkında vereceği “temiz/tayyib” kararını tüm Müslümanların istifade edebileceği bir icthad olarak görmek isabetli olacaktır.

Sonuç

Dinin temel bilgi kaynağı olan naslara bakıldığı zaman fitrata müdahaleyi kısıtlayan bilgilerin olduğunu görmek mümkündür. İslam dini inananların hem bu dünyada hem de ahirette mutlu olmasını hedeflediği için bu konuda getirilen sınırlandırmaların yakın ya da uzak gelecekteki zararlara engel olma gayesine matuf olduğunu söylemek mümkündür.

Fitrî yapıya müdahale konusu, hayatın her alanını kuşattığı için birçok ilim dalının kapsamına girmektedir. Her bir ilim dalına ait konular müstakil bir çalışmayı gerektirecek muhtevaya sahiptir. Mesela tıp alanında organ nakli, genler üzerine çalışmalar ayrı ayrı ele alınmayı gerektirecek ayrıntılı araştırmalara ihtiyaç duymaktadır. Hayvan ıslahı ya da zirâî verim adına yapılan uygulamalar için de aynı durum söz konusudur. Sağlıklı neticelere ulaşılması için bu çalışmaların sadece fıkıh bilgisi uzmanlık alanı ile sınırlı kalmayıp disiplinler arası işbirliği içinde araştırmaların yapılması zorunludur.

Fitrî yapıya müdahale konusunun gelişen bilim, teknoloji ve hayat standardı ile doğrudan bağlantısı olduğu için ilk dönem fıkıh kitaplarında bahsi geçmeyen birçok konu gündeme gelmektedir. Dolayısıyla geçmiş dönem fıkıh kitaplarında ele alınmayan birçok güncel fikhî mesele çözüm

³¹ Bkz. Hac, 22/65; Câsiye, 45/13.

beklemektedir. Bu sebeple bu alanda yapılacak araştırmalara ışık tutacak ilke ve kaidelerin tespiti ayrı bir önem taşımaktadır. Geniş kapsama alanına sahip bir konuda yapılan araştırmalarda belirli sınırların olması kaçınılmazdır. Bu çalışmada, fitrî yapıya müdahale ile ilgili Kur'an'da zikredilen temel ilkeler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Konu ile ilgili ayetlerden çıkan sonuca göre, yeryüzünü imar ve ıslah etmek insanoğlunun bir vazifesi olmakla birlikte, bu faaliyetlerinde fesat ve bozguna sebep olmamak, mükemmel bir şekilde kâinata yerleştirilen mevcut ekolojik dengeyi tahrip etmemek, yaratılıştan gelen farklılıkları tabîi olarak görmek, canlılarda üremeye ve neslin devamına zarar vermemek, zarurî ve hâci maslahatların yanında tahsinî maslahat taleplerini de meşru kabul etmek ve temizliği meşruiyet sınırlarını belirlemede önemli bir esas kabul etmek başlıca gözetilmesi gereken ilkelere aittir. Fitrî yapıya müdahale kapsamında incelenen bir konuda meşru olup olmaması bakımından karar verilirken sadece bir ilkeyi esas alıp sonuca varmak doğru olmayıp mevcut olan ilkelerin tamamının göz önünde tutulması gereklidir.

Fitrî yapıya müdahalenin meşruiyet sınırları hakkında Kur'an'da yer alan kurallara ve çizilen meşruiyet çerçevesine uygun hareket edildiğinde hem fert, hem de toplum hayatında faydalı sonuçlara ulaşılabilecektir. Aksi yöndeki davranışlar ise birçok yönden zarara ve yıkıma sebebiyet verecektir.

Kaynakça

- Abdübâki, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemü'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'an*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1991.
- Abdülvahid Hamid, *İslam Fitrî Yol* (trc. Murat Çiftkaya), Kitabevi Yayınları, İstanbul 1997.
- Altuntaş, Halil- Şahin Muzaffer, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005.
- Aydın, Hüseyin, *Ekolojik Sorunlara Teolojik Yaklaşımlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2008.
- Bardakoğlu, Ali "Süslenme", *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İfav Yayınları, İstanbul 1997.
- Begavî, Ebû Muhammed Hüseyin, *Meâlimü't-Tenzîl*, Riyad 1997.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuki İslamiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul t.y.
- Cihami, Cirar - Düğaym, Semih *el-Mevsuatü'l-câmia li-mustalahâti'l-fikri'l-Arabî ve'l-İslamî*, Mektebetu Lübnan, Beyrut 2006.
- Dönmez, İbrahim Kâfi, "Maslahat", *DİA*, Ankara 2003.
- Fahredden er-Râzî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-gayb*, Beyrut 2000.

- Hâzin, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed, *Lübâbu't-Te'vîl fi Meâni't-Tenzil*, y.y. İbn Nüceym, Zeynüddin Zeyn b. İbrahim, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, Daru'l-Fikr, Dımaşk 1986.
- Karaman, Hayreddin vdğr, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011.
- Karaman Hayreddin vdğr, *Kur'an Yolu*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'an*, Riyad 2003.
- Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, t.y.
- Okuyan, Mehmet, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'an-ı Kerim Sözlüğü*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Özdemir, Ahmet, *Kur'an'da Yeralan Fikhî İlke ve Konular*, Murat Kitabevi, Ankara 2014.
- Öztürk, Mustafa, *Kur'an ve Yarattığı*, Kuramer Yayınları, İstanbul 2015.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Din ve Fitrat*, Yeni Boyut, İstanbul 1992.
- Ragıb el-İsfahanî, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed, *Müfredâtu elfâzi'l-Kur'an*, Dâru'l-Kalem, Dımaşk, t.y.
- Resmi Gazete, "Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği", Tarih: 30.07.2008, Sayı: 26952.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, *Câmiu'l-beyan fi tefsiri'l-Kur'an*, Müessesetür'-Risâle, Beyrut 2000.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Amr, *el-Keşşâf*, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut1407.

